

PARA | HABER

Kriptoda yeni dönem

Sanayi üretimi 2023 Kasım'da aylık yüzde 1.4 daralırken, yıllık yüzde 0.2 arttı. Sanayi üretiminde aylık daralma serisi beşinci ayına ulaştı. Son dört aydır gerileyen işsizlik oranı Kasım'da 0.4 puan artışla yüzde 9 oldu. Cari denge Kasım'da 2.7 milyar dolar açık verirken, yıllıklandırılmış cari açık 49.6 milyar dolara geriledi. Ayrıca kripto varlıklara ilişkin yasal düzenlemede son aşamaya gelindi.

HÜLYA GENÇ SERTKAYA

hulya.genç@paradergi.com.tr

BÜYÜMENİN öncü göstergesi sanayi üretiminde yavaşlama 2023 Kasım'da da devam etti. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre sanayi üretimi endeksi 2023 Kasım'da aylık yüzde 1.4 azalırken, yıllık yüzde 0.2 artış gösterdi. Sanayi üretiminde aylık bazda daralma serisi Kasım'la birlikte beşinci ayına girdi. Sanayinin alt sektörleri incelendiğinde, Kasım'da aylık bazda madencilik ve taş ocaklığı sektörü endeksi yüzde 4.5, imalat sanayi sektörü endeksi yüzde 1.3 ve elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtım sektörü endeksi yüzde 1 azaldı. Ekonomistler, sanayi üretimindeki daralmada para politikalarında sıkılaştırma tedbirlerinin yanı sıra, dış talebin ılımlı bir şekilde yavaşlaması da etkili olduğunu ifade ediyor. Sanayide yavaşlamanın, 2023 yılı son çeyrek büyüme performansına da olumsuz yansiyebileceğini vurguluyor. Bilindiği üzere Türkiye ekonomisi 2023'ün ilk dokuz ayında yüzde 4.7 büyüdü. Orta Vadeli Program'da (OVP) Türkiye ekonomisinin 2023 yılında yüzde 4.4, 2024 yılında yüzde 4 büyümesi hedeflendi. Türkiye ekono-

misinin 2023 yılı son çeyreğine ilişkin dönemsel gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYH) verileri 29 Şubat 2024'te açıklanacak. Bu arada Dünya Bankası'nın Küresel Ekonomik Beklentiler Raporu'nda; Türkiye'nin 2023'te yüzde 4.2, 2024'te yüzde 3.1 büyümesinin beklendiği bildirildi. Banka, 2023 için yüzde 2.6 olarak tahmin edilen küresel ekonomik büyümenin 2024'te yüzde 2.4 olmasının beklendiğini kaydetti.

"FİRMALAR PAZAR ÇEŞİTLENDİRMESİ YAPMALI"

Selçuk Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Esra Kabaklarlı, Kasım'da sanayi üretiminde iç ve dış talep kaynaklı yavaşlamanın sürdüğüne işaret etti. Sanayi üretim endeksinin aylık bazda 2023 Temmuz'dan itibaren peş peşe beş ay daraldığına

dikkat çeken Kabaklarlı, "2023 Kasım ayı sanayi üretimi aylık yüzde 1.4 azaldı. Bu durumu 2023 yılı ikinci yarısında değişen para politikasına bağlı olarak artan faiz oranları ve sıkılaşan para talebinin üretime yansımaları olarak görüyorum. Yurtiçinde sıkılaşan talep koşulları çerçevesinde özellikle iç talebe yönelik üretim yapan dayanaklı tüketim malları alt grubu, yıllık (- yüzde 5.1) ve aylık (-yüzde 7.3) olarak en fazla düşüş gösteren sektör. En

önemli ihracat pazarımız Almanya'nın Kasım ayı sanayi üretim endeksi aylık yüzde 0.7 daralırken endekste yıllık düşüş yüzde 4.8 olarak görüldü. Firmaların daralan yurtiçi talep koşullarına bağlı olarak ihracata yönelik üretim yapması açısından pazar çeşitlendirmesi yapması gerekiyor" dedi.

"ARALIK'TA DA DARALMA DEVAM EDEBİLİR"

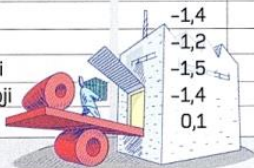
Türkiye'nin sanayi üretimindeki daralmada giyim, tekstil, deri gibi emek-yoğunluğu yüksek sektörlerin başı çekmeye devam ettiğini söyleyen Kabaklarlı, şunları kaydetti:

"Sanayi anketi göstergeleri hem iç hem dış talep koşullarının sanayi üretimi üzerindeki etkisini sürdürdüğüne işaret ediyor. Parasal aktarım mekanizmasının gecikmeli olarak (6-12 ay) reel sektör üretimine etkisi düşünüldüğünde, bu minvalde Aralık'ta da sanayi üretimi ana eğiliminde aylık bazda daralma görülebilir. Sanayi üretim endeksinde yüksek teknolojlü üretimin yıllık düşüşü yüzde 9.3 ile göze çarpıyor. Orta düşük ve orta yüksek teknolojlü ürünlerin sanayi endeksinde üretimi yıllık bazda artmasına rağmen yüksek teknolojlü ürünlerin üretiminin düşmesi önemli bir yapısal sorun olarak değerlendirilebilir. Bu durum-

Sanayi üretimi Kasım'da yıllık yüzde 0.2 arttı

Sanayi üretim endeksi değişim oranları (%), Kasım 2023	Aylık değ. (%)	Yıllık değ. (%)
Toplam sanayi	-1,4	0,2
Madencilik ve taş ocaklığı	-4,5	3,5
İmalat sanayi	-1,3	0,1
Elektrik, gaz, buhar	-1,0	4,5
Ara mali	-1,4	1,2
Dayanıklı tüketim mali	-7,3	-5,1
Dayanısız tüketim mali	-0,1	-4,5
Enerji	-1,3	4,1
Sermaye mali	-1,4	6,2
Düşük teknoloji	-1,2	-4,8
Orta-düşük teknoloji	-1,5	6,3
Orta-yüksek teknoloji	-1,4	3,8
Yüksek teknoloji	0,1	-9,3

Kaynak: TÜİK

Prof. Dr. Esra KABAKLARLI / Selçuk Üniversitesi Öğretim Üyesi

“İstihdam açısından zorlu bir yıl geçirebiliriz”

Kasım 2023'te işsizlik oranı, Ekim 2023'te görülen son 11 yılın en düşük seviyesi olan yüzde 8.6'dan, 0.4 puan bir artışla yüzde 9'a yükseldi. İstihdam oranı Ekim'deki yüzde 48.6'dan yüzde 48.2'ye geriledi. Kadın istihdamında sert düşüş göze çarpıyor. Kadın işsizlik oranı 0.4 puanlık artışla yüzde 11.8'e, erkek işsizlik oranı ise 0.3 puan artışla yüzde 7.5'e yükseldi. Bu gelişmeler sonucunda işsizlik oranlarındaki toplumsal cinsiyet farkı Kasım'da 4.2 puandan 4.3 puana çıktı. Genel olarak iş gücü piyasasının en önemli yapısal sorunu düşük işgücüne katılım ve bu seviyenin yeterince yükselememesi. İş gücüne katılım oranı Türkiye'de yüzde 52 iken bu oran Avrupa'da yüzde 74. OECD ortalaması kadınlarda yüzde 66.7, erkeklerde yüzde 80.9 olarak görülüyor. Diğer önemli bir yapısal sorun ise 'ne istihdamda ne eğitimde olan gençler'. Sanayi üretim endeksindeki aylık gerileme, sıkılaştıran talep koşulları ve yeni ücret

zamları düşünüldüğünde 2024'te işgücü verilerinde olumlu bir seyir beklememekteyim. Firmalar kredi faizlerindeki artış ile pahalı hale gelen yatırımlar yerine tasarruflara, mevduata yönelmeyi tercih edeceklerdir. İç talepteki sıkılaşma ve Avrupa pazarındaki resesyon düşünüldüğünde istihdam açısından zorlu bir yıl geçirebiliriz. Ancak ABD'de başlayacak olan faiz indirimleri ve 2024 yılı sonu beklenen likidite artışı ile gelişmekte olan ülke piyasalarına gelecek fonlardan yeterince doğrudan yatırım olarak yararlanabilirsek uzun vadede istihdam rakamlarına olumlu yansiyabilir.

da teşvik mekanizmasında katma değeri yüksek olan yüksek teknolojlü üretim yapan firmalar belirlenip daha fazla desteklenebilir. Diğer önemli bir husus sermaye malları üretiminin, Ekim'deki aylık yüzde 1 daralmanın ardından Kasım'da da yüzde 1.4 gerilemesi. Makine ve ekipman imalatındaki düşüş ise yüzde 2 oldu. Sıkılaştıran para politikasına bağlı azalan yatırımlar ve sermaye mallarının üretimindeki azalış 2023 GSYH büyüme rakamlarına olumsuz yansiyebilir.”

KRİPTO VARLIKLAR DÜZENLEMESİ...

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) verdiği kısa aranın ardından 16 Ocak'ta mesaiye başlıyor. Meclis'in öncelikli gündem maddeleri arasında asgari ücret işveren desteğinin 700 lira-ya çıkarılması ve kısa çalışma ödeneğinin de aralarında olduğu kanun teklifi olacak. SSK ve Bağ-Kur emeklilerine ilave zammın da bu pakette yer alıp almayacağı kabine toplantısı sonrasında netleşecek.

Bu arada önümüzdeki dönemde TBMM'nin gündeminde yer alacak düzenlemelerden biri de kripto varlıklara ilişkin kanun teklifi olacak. Hazine ve Maliye Bakanı Mehmet Şimşek, kripto varlıklara ilişkin yasal düzenlemenin teknik çalışmalarında son aşamaya geldiğini açıkladı. Bakan Şimşek'in açıklamalarına göre; kripto varlık alım satım platformlarına Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından lisans verilecek, finansal kuruluşlara benzer olarak asgari faaliyet şartları zorunluluğu getirilecek. Faaliyet şartlarının detayları ikincil düzenlemeyle belirlenecek. Uluslararası düzenlemelerle uyumlu olacak şekilde kripto varlıklar geniş anlamda tanımlanacak. Kripto

Dr. Ayşegül UÇKUN ÖZKAN / KTO Karatay Üniversitesi Öğretim Üyesi

“2024, kredi notu görünümünün iyileşeceği bir yıl olacak”

2023 yılı Kasım ayı sanayi üretimi, yıllık yüzde 0.2 artış ile beklentilerin altında kaldı. Böylece büyümenin temel göstergelerinden biri olan sanayi üretimi, 2023 Temmuz'dan beri devam eden aylık bazdaki düşüş seyrini devam ettirdi. Diğer yandan, enflasyonla mücadelede takip edilecek OVP ve buna bağlı olarak uygulanacak sıkı para politikası büyüme üzerinde de aşağı yönlü bir baskı oluşturuyor. Bu nedenle Dünya Bankası'nın verilerine de paralel olarak beklentim 2023 büyümesinin yüzde 4.2 olarak gerçekleşmesi ve 2024'te ise yüzde 3.1'e gerilemesi. 2023 Kasım'da işsizlik oranı 0.4 puan artarak yüzde 9'a, genç nüfusta işsizlik oranı ise 0.3 puan artarak yüzde 16.5'e yükseldi. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), 2024'te küresel işsizlik oranının artacağını öngörüyor. Bu nedenle 2024'te ülkemizde de işsizlik rakamlarının artması muhtemel. 2024'te baskıları azaltacak ve ekonomik iyileşmeye katkıda bulunacak gelişmeler de yaşanacak. Kredi risk primimizin (CDS) Mayıs 2023'ten itibaren düşüş seyrini devam ettirmesi sevindirici. Bu düşüşün 2024'ün ikinci yarısına

kadar devam edeceğini umuyor ve öngörüyoruz. Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) siyasal ve ekonomik belirsizlikleri esas alarak üç ayda bir yayınlanan Dünya Belirsizlik Endeksi'ne göre ülkemizin 2023 yılı ilk iki çeyreğindeki yüksek belirsizlik ortamı üçüncü çeyrekte itibaren düşüş gösterdi. Tüm bu olumlu gelişmeler, uluslararası yatırımcıların Türkiye ekonomisine güvenini ve ilgisini artıracak. 2024, Türkiye ekonomisinin hak ettiği listelerde yer alacağı ve kredi notu görünümünün iyileşeceği bir yıl olacak. Yine de 2024, 'seçim yılı' olarak tanımlanacak bir takvime sahip ve bölgesel gerginlikler dünya ekonomik dengelerini etkileyecek boyutta. Tüm bunlardan hareketle 2024'te Türk ekonomisinin olumlu seyrindeki ivmenin gücünü gösterecek belirleyici faktör 'belirsizlik' olacak.

PARA | HABER

Ayşe ÖZDEN / A&T Bank Baş Ekonomisti

“Cari açıkta daralma devam eder”

Sanayi üretimi Kasım'da zayıf eğilimini sürdürerek yıllık yüzde 0.2 daraldı. Detaylar, imalat **sanayi** genelinde yayılan bozulmanın devam ettiğini gösteriyor. Önemli sektörlerde yüksek küçülme oranları devam ederken, az sayıda sektör de yıllık pozitif büyüme kaydedebildi. Avrupa Birliği ekonomisindeki yavaşlama ihracat ağırlıklı sektörlerde üretimin yavaşladığına işaret ediyor. Ekonomik aktivite 2023'ün ikinci yarısında yeni ekonomi yönetimi ve politikalarının etkisiyle sıkışan para politikası, iç talebi zayıflatan tedbirler ve enflasyonla mücadeleyle yavaşlamaya devam ediyor. **Sanayi** üretimindeki olumsuz görünümün devam etmesini bekliyoruz. Bir miktar aşağı yönlü riskle birlikte, 2023 büyümesinin yüzde 4.5 olarak gerçekleşmesi ve 2024'te büyümeye ana katkının yine iç talepten geleceğini öngörerek yüzde 3 düzeyinde gerçekleşmesini bekliyoruz. Dış ticaret dengesi ve hizmet gelirlerindeki

ılımlı seyirle iki aydır fazla veren cari işlemler hesabı, Kasım'da verilen açıkla kümülatif olarak yıllık 49.6 milyar dolar açık verdi. 2023'ün ikinci yarısından itibaren iç talepteki yavaşlamanın yansımaları ve geçen seneye kıyasla petrol cephesindeki görece ılımlı seyirle, cari açığı daralmanın devam edeceğini düşünüyoruz. Önümüzdeki dönemde petrol fiyatlarının, altın ithalatının, özel tüketimin ve iç talebin seyri cari denge görünümü açısından önemli olmaya devam edecek. Bu bağlamda baz senaryomuzda 2023 yılı toplamında cari açık 47 milyar dolar iken ihracat artışının ithalat artışının üzerinde kalması beklentimizle 2024'te cari açığın 38 milyar dolara gerileyeceğini öngörüyoruz.

varlık ihracı konusunda taslakta iki farklı husus düzenlendiğine dikkat çeken Şimşek, “Sermaye piyasası araçlarının Merkezi Kayıt Kuruluşundaki (MKK) kaydi sistem yerine kripto varlık olarak ihracına imkan verecek şekilde düzenleme yapma konusunda SPK'ya yetki tanınacak. Blozincir ve benzeri teknolojileri geliştiren kişilerin, değeri bu teknolojilerden ayrıştırılmayan nitelikteki blokzincir teknolojisi alt yapısını oluşturan kripto varlıklarının satışının kitle fonlaması yöntemiyle yapılabilmesine yönelik düzenleme yetkisine yer verilecek” diye konuştu.

varlık ihracı konusunda taslakta iki farklı husus düzenlendiğine dikkat çeken Şimşek, “Sermaye piyasası araçlarının Merkezi Kayıt Kuruluşundaki (MKK) kaydi sistem yerine kripto varlık olarak ihracına imkan verecek şekilde düzenleme yapma konusunda SPK'ya yetki tanınacak. Blozincir ve benzeri teknolojileri geliştiren kişilerin, değeri bu teknolojilerden ayrıştırılmayan nitelikteki blokzincir teknolojisi alt yapısını oluşturan kripto varlıklarının satışının kitle fonlaması yöntemiyle yapılabilmesine yönelik düzenleme yetkisine yer verilecek” diye konuştu.

İŞSİZLİK ORANI YÜZDE 9

İşsizlik oranı son dört aylık gerilemenin ardından Kasım'da artışa geçti. TÜİK tarafından açıklanan hanehalkı işgücü araştırması sonuçlarına göre 15 ve daha yukarı yaşta kişilerde işsiz sayısı mevsim etkisinden arındırılmış verilerle Kasım'da bir önceki aya göre 115 bin kişi artarak 3 milyon 116 bin kişi oldu. Kasım'da işsizlik oranı 0.4 puan artarak yüzde 9 seviyesinde gerçekleşti. (TÜİK, geçen ay yüzde 8.5 olarak açıkladığı Ekim ayı işsizlik oranını yüzde 8.6 olarak güncelledi.) İstihdam edilenlerin sayısı Kasım'da aylık 236 bin kişi azalarak 31 milyon 611 bin kişi oldu. İşgücü Kasım'da aylık 122 bin kişi azalarak 34 milyon 726 bin kişi düzeyinde gerçekleşti. 15-25 yaş grubunu kapsayan genç nüfusta işsizlik oranı aylık 0.3 puan artarak yüzde 16.5 oldu. Zamana bağlı eksik istihdam, potansiyel işgücü ve işsizlerden oluşan atıl işgücü oranı Kasım'da aylık 1.3 puan artarak yüzde 22.7 düzeyinde gerçekleşti. Bu arada 2024-2026 yıllarını kapsayan OVP'de işsizlik oranı hedefi 2023 sonu için yüzde 10.1, 2024 sonu için yüzde 10.3.

Bu arada geçen hafta ciro endeksleri ve perakende satış endeksleri de açıklandı. TÜİK verilerine göre 2023 Kasım'da **sanayi**, inşaat, ticaret ve hizmet sektörleri toplamında ciro endeksi

yıllık yüzde 66.1, aylık yüzde 3 arttı.

Sabit fiyatlarla perakende satış hacmi Kasım'da yıllık yüzde 12.8, aylık yüzde 0.2 artarken, cari fiyatlarla perakende ciro yıllık yüzde 79.8, aylık yüzde 3.6 artış gösterdi.

CARI DENGE 2.7 MİLYAR DOLAR AÇIK VERDİ

2023 Kasım'da Türkiye'nin cari işlemler hesabı 2.7 milyar dolar açık kaydetti. Altın ve enerji hariç cari işlemler hesabı ise 2.15 milyar dolar fazla verdi. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) verilerine göre 2023'ün 11 ayında cari denge yıllık bazda 535 milyon dolar artışla 43.6 milyar dolar açık verirken, Kasım itibarıyla yıllıklandırılmış cari açık bir önceki aya göre 1.3 milyar dolar azalışla 49.6 milyar dolar oldu. OVP'de 2023 yılı sonunda cari işlemler hesabının 42.5 milyar dolar açık vermesi öngörülmüştü. Kasım'da ödemeler dengesi tanımlı dış ticaret açığı 4.4 milyar dolar olarak gerçekleşti. Seyahat kaleminden kaynaklanan net gelirler 2.3 milyar dolar olarak kaydedildi. Doğrudan yatırımlardan kaynaklanan net girişler 921 milyon dolar oldu. Portföy yatırımları 5.37 milyar dolar tutarında net giriş kaydetti. Kasım'da resmi rezervlerde 6.7 milyar dolar net artış oldu. Net hata noksan kaleminde Kasım'da 1.97 milyar dolar çıkış yaşandı.

DIŞ TİCARETTE İLK ÇEYREK BEKLENTİLERİ...

Ihracat ve ithalat beklentileri geriledi. Ticaret Bakanlığı'nın 1-15 Aralık 2023 tarihleri arasında uygulanan dış ticaret beklenti anketi sonuçlarına göre, 2024 yılı birinci çeyrek ihracat beklenti endeksi bir önceki çeyreğe göre 9.1 puan azalarak 104.9, ithalat beklenti endeksi bir önceki çeyreğe göre 6.7 puan azalarak 114.6 düzeyinde gerçekleşti.

Geçen hafta **Istanbul Sanayi Odası (ISO) Türkiye** ihracat iklimi endeksi verileri de açıklandı. Buna göre; Kasım'da 49.5 olan imalat sektörü ihracat iklim endeksi Aralık'ta sınırlı bir artışla yüzde 49.7'ye yükseldi. Endeks, üst üste beşinci ay 50'den düşük olmasına rağmen eşik değerinin çok hafif altında gerçekleşerek ihracat pazarlarındaki talep koşullarının hemen hemen değişmediğine işaret etti.

